

RESEARCH INSTITUTE
MYLAPORE, CHENNAI-4

राजमान्यराजश्री

श्रीमति

कुक्कुटक्राण्डनगरे नूतनपुरे दक्षिणालये संजातया

श्रीदेवीनामधेयया बालराज्ञया प्रणीतः

भागवतचम्पू प्रथमभागः ।

प्रथमादितृतीयान्तः स्तवकः ।

शुकमगलाख्याप्रहारे महामहोपाध्याय इति प्रख्यातनाम्ना

सूरिवरेण नागायणशर्मणा परिशोधिता ।

1925

PRINTED AT

THE NORMAN PRINTING BUREAU, CALICUT.

मूल्यं १० आणका.

राजमान्यराजश्री

श्रीमति

कुङ्कुटक्रोडनगरे नूतनपुरे दक्षिणालये संजातया

श्रीदेवीनामधेयया बालराज्ञ्या प्रणीतः

भागवतचम्पू प्रथमभागः ।

प्रथमादितृतीयान्तः स्तवकः ।

शुकमंगलाख्याग्रहारे महामहोपाध्याय इति प्रख्यातनाम्ना

सूरिवरेण नागायणशर्मणा परिशोधिता ।

1925

PRINTED AT

THE NORMAN PRINTING BUREAU, CALICUT.

मूल्यं १० आणका.

॥ चम्पूभागवतम् ॥

प्रथमस्तवकः ।

हैरम्बपादयुगळं वितनोतु लक्ष्मीं

ब्रह्मद्रुमाग्रनवपद्मवमत्युदाराम् ।

उत्मेकचौर्यनिपुणं सगसीरुहाणां

विघ्नाद्रिदारणशनाग्रधुग्न्धरं मे

। १ ॥

करोतु धाणी नटनं सदा मे जिह्वांचले पंकजयोनिपत्नी ।

चराचरात्मा करुणापयोधिर्व्यासात्मजश्चाशिपमातनोतु

॥ २ ॥

व्यासान्मजास्यकमलस्रुतकृष्णगाथा-

माध्वीपरीक्षिदवनीश्रग्पुण्यगोष्ठ्याम ।

प्राग्या पपान मनुजान परितः पुनाना

सा मे तनोतु मनिशोधनमार्यपेया

॥ ३ ॥

सदसि बुधजनानां मान्यमानः पिता मे

श्रुतकुलधनविद्याख्यातिमान् वासुदेवः ।

हृदयमुकुत्तर्पकं क्षालयन् सत्कृपाब्धि-

विशदयतु मनीषां सन्मनीषी द्विजेन्द्रः

॥ ४ ॥

अभ्युत्थसंस्थापनमुख्यपुण्यैरुसुदुश्चरैर्या नियमैस्तथान्यैः ।

असूत पुत्रीमिह मां सवित्री करोतु सा मे भवुकं दिविष्टा ॥ ५ ॥

चम्पूभागवते

गुरुपवनपुरग्रन्थः स्मेरवक्त्रारविन्दः

कलयतु मम वासं चित्तपद्मे मुकुन्दः ।

गुरुजनपदपद्मं सम्यगाग्राध्य कर्तुं

हरिचरितमुदारं चम्पूरूपं यतिप्ये

॥ ६ ॥

गद्यं — पुरा खलु कुरुनगरे तक्षकान्मृत्युं प्रप्यसीति शृंगिमुनिशाप-
 श्रुतौ नशनव्रतेन दिव्यर्षिवृन्दपरिवृतपार्श्वः परीक्षिच्छुकाचार्यमुखांश्चुजाद्रवि-
 श्वौमवंशविस्तारं निशम्य तदन्तरं संक्षेपोदितं कंसारिचरितामृतं निपीयापरि-
 त्तुमनाः सविस्तरं श्रोतुमत्यन्तकांक्षया भागवतेभ्यः संसारनाशनकथाप्रसंग-
 श्लादरमाचार्यं व्यासात्मजमभिवन्द्यैवमप्रच्छत् । अयि भगवन ,

कौस्तंभान् मम पूर्वकान् पुरुकृपानावा यथा गोप्यदं

दुस्तार्य धृतराष्ट्रपुत्रसुमहानीकाम्बुधि नारयण ।

अश्रद्धामविमृष्टनिर्भरमह ब्रह्मास्त्रनिर्यत्प्रभा-

दग्धं मांसमजीवयत्करुणया चक्रायुधो यः पुरा • ॥ ७ ॥

संक्षेपोदिततत्कथामृतज्ञरीलेशप्रपानान्न मे

तृप्तिश्चेतसि जायते ननु पुनश्शंकापि किंचास्ति मे ।

गोहृणयास्तनुजम्य देवकसुनागर्भोद्भवत्यं कथं

गण्यं स्यात्परमः पुमांस्तदुदरे भूयोविशत्किं कृते ॥ ८ ॥

जानोप्यानकदुन्दुभेर्यदुकुले घोषं कुनो धातवान्

पश्चात्तत्र मुदावसत्कति समाः स्वं मातुलं किं कृते ।

देवोहन्मधुरं गतः कति पुनर्जाया बभूवुः क्षितौ

कालञ्चाप्यवसत्कियन्तमखिलं मोदात्ममाचक्ष्व मे ॥ ९ ॥

ग— एवमतिभक्त्यानुयुञ्जन्तं स्वशिष्यभावविनीतं विष्णुरातं कृ-
 षार्द्रमनाः शुकमुनिस्स्मेरवदनाम्बुजस्त्वेवं वक्तुमारभत । अयि विष्णुरात

तवेदशानुयोगेनात्यन्तहृष्टोहं त्वच्चित्तसन्दंऽसन्गोहापनोदनार्थं सकलदुःखिताप-
नोदि हरिविहारविशेषकथामृतं सविस्तारमेवाखिलमाख्यास्ये । शृणु, पुत्र दे-
वासुगयोधने दानवारिणा हतारुसंबंधि दानवाः कर्मशेषेणावनीतले भूपाल-
स्त्वंभूवुः । ततस्तद्भारपीडिता क्षमाप्यक्षमा गोरूपिणी सत्यलोकमासाद्य
स्त्वं पगितापं पद्मजायावेदयन् । तदानीं -

ब्रह्मा भूमिभरं निवेद्य गिरिं तैरि माकं जवान
क्षीगम्भोनिधितीरमेत्य मुनिभिर्विश्वे धात्र्या सह ।
अस्तनौपीद्विविधैः स्तवैरुपनिपद्गुहं रमानल्लभं
तावत्तद्दादंतं गिरीशमविधे देवानुपेत्याब्रवीत् ॥ १० ॥

हे देवा धरणीभरं विद्यामितुं कारुण्यायामा विभु-
देवक्यां मधुगपुंगेतिमहिते शौरेस्पुतम्मम्भवेत् ।
तन्मायावतगिष्यति ब्रजनले नन्दात्मजा तत्क्षणं
शेषोप्यग्रजभावमेप्यनि हरेर्मनि-यभात्तस्तदा ॥ ११ ॥

यूयं सर्वेपि देवाः परिचरणकृतं पद्मनाभस्य धात्र्यं
जायध्वं गोपवंशेष्युरुत्तमहिते वृष्णिवंशेन्यवंशे ।
जायेरन्देवनार्यः प्रभुहितकरुणायाव्रतौ गोपनार्य-
स्त्वंवंपामैक्यकाले सुखमिह भविता भृतधात्र्यास्तथा नः ॥ १२ ॥

ग— एवं प्रभुनिदंशं सर्वानप्युक्त्वा धात्रीमपि सभाश्रास्य स्वधाम
यातं पद्मजे गिरिशप्रमुखास्सर्वेपि दिवौकसस्तत्तदावाममासाद्य गामोदमाव-
सन् । तत्रान्तरे—

कंसो भोजपतिस्त्वशेषविभवं शौर्यदूनां पतं-
राहृत्य स्ववशं निनाय तस्मा दुर्मानसस्तन्क्षणं ।

चेतस्यानकदुन्दुभिस्तु शरणं मत्वा जगत्पालकं

कालौचित्यविदा वसन्निजगृहं भोजेश्वरं संश्रयन् ॥ १३ ॥

ग— तत्रान्तरे— उपमनजस्तु वसुदेवं स्वसहजाया देवकननृजाया-
स्सदृशं पतिमीशाज्ञया मन्यमानस्सम्भन्त्र्य बन्धुभिरानाख्यानकदुन्दुभिं भगि-
न्या विवाहं यथावन्निर्वर्त्य विविधानि यौतकान्यनिप्रेम्णा दत्तानि प्रतिगृह्य
स्वावासाय गच्छनोस्तयोर्दम्पत्योस्तोपार्थं स्वयमेव सारथ्यं परिगृह्य नानाको-
लाहलान्वितश्शनकैर्निर्जगाम । एवं साधोपं गच्छतस्तस्याग्रे अशरीरिणी का-
चिद्वाण्युच्चचार ॥

अस्यास्ते स्वर्गुग्रष्टमं मुतमवेह्यात्मान्तकं कंस भो

त्त्वं चिन्तयमार्गमेकमधुनैवात्मावनार्थं द्रुतम् ।

उत्तवैवं विरगम वाक्च दिविजा तावत्स भोजधिपः

क्रुद्धः स्वां सहजां निहन्तुमचिरात्केशेश्वरीत्वङ्गभृत् ॥ १४ ॥

ग—तदानीं सर्वलोकेषु हाहेत्याकुशत्सु कुनोपि त्राणमलब्ध्वात्मानमेवा-
लोक्याक्रन्दमानायाः स्वपत्न्यास्सन्तापं परिहर्तुमनास्सत्वरमुत्थायानकदुन्दुभि-
भोजपतेस्स खड्गं करं प्रगृह्णन्नेवमवादीतं ॥

मा मा कार्पीर्महात्मन स्वसृवधमचिगन्मुञ्च बालां रुदन्तीं

कीर्तिस्ते विश्रुता सा प्रचरतु भुवने निष्कलंकैव राजन् ।

त्यक्त्वा केशं भगिन्या. परिणयनमहेनैव सम्प्राप्य गेहं

भूयः सञ्चिन्त्य सम्यक् तव हितमखिलैरीप्सितं यत् कुरु त्वम् ॥

ग— एवंविधानेकोक्त्यापि तस्य विकारभेदमदृष्ट्वैवानकदुन्दुभिः के-
वलं प्रियाजीवितेप्सुर्भूयोप्येवं सशपथमवादीत । अयि भोजवंशप्रदीप नेयं हि
ते मृत्युरुतदिमां विमुञ्चास्या जातमात्रानेव सर्वान् शिशून् पितैवाहं त्वत्पाणौ
प्रदास्ये ॥

प्रथमस्तवकः ।

श्रुत्वैवं वसुदेवमन्वितमसौ क्रोधं स्वसुः केशम-

प्युत्सृज्योगवन्नरेन्द्रविधिना शान्तिं ययौ भोजगद् ।

भूयस्त्स्य मतेन मन्दमगमच्छौर्गिशशांगं वहत

भीतां देवकनन्दिनीं हरिमुखध्रुवं कुङ्गीमिव

॥ १३ ॥

सम्प्राप्यानकदन्दुभिस्स्वसदनं सानन्दमेणीदृशा

देवक्या सहितो वसन्मणिगृहे कन्दर्पलीलापरः ।

काले सा सुपुत्रे कुमारमनवं शौर्गिस्ममीक्ष्यात्मजं

गिन्नोप्यन्तर्गाद्वहनं कर्तले वालं स कंमान्तिकम् ॥ १७ ॥

ग— तदानीमुग्रमन्त्रस्तु वसुदेवस्य सत्यसंगरत्वं दारकञ्चालोक्या-
निहृष्टमनाः अयि सर्वे अहमिमं प्रथमं भागिनेयमग्रमदारककृते नूनं न ह-
न्मि त्वमेतं सम्यक्पालयेत्युक्त्वा शौर्गि सादरं दिससर्ज । सोप्यन्तस्तद्वाक्य-
मविश्रमन्नेवालयं प्रविश्य प्रवृद्धशोकाकुलाया देवक्यास्मकाशे स्वन्यप्रदानार्थ-
मात्मजमशाययत् । तदन्तं शौर्गिर्द्वाद्दशदिने गर्गोद्दिष्टे मुहूर्ते स्वात्मजस्य
कीर्तिमानिति नामाहृत्य यथावत् पालयामास च ॥

तावत्कंसमुपेत्य नारदमुनिः प्रोचे जगद्रोहिणं

यूयं दानववंशजा हि निखिलास्त्वन्यान सुगर्गिदृहः ।

सर्वान् यादवगोपवंशजनुषो जानीहि युष्मद्भ्रं

व्याहन्तु धरणीं जनिष्यति यदोर्वेशं स नारायणः ॥ १८ ॥

ग— तदा तु सुगंशानां बलमिनरेषां दौर्बल्यं च भूयादित्यवेदीत्यु-
क्त्वा यथागतं गते नारदे भोजेश्वरोप्यतीव संक्रुद्धरसत्वरं मत्तमदावळवत् प्र-
धाव्य शूरात्मजसदनमासाद्यात्मभगिनीतद्धवौ कागर्गहस्थौ विधाय प्रेमातिश-
यात्पूर्वं संरक्षणाय दत्तं स्वभागिनेयं पादयोः प्रगृह्याश्मपृष्ठे पोथयित्वा शोणि-

तलि। त्वीगं गतजीवितं तं बालकं मातुरेव पुरतोऽक्षिपन् वत । एवं तत्त-
दन्तरे भूयोपि जातमात्रान् भागिनंयान व्यापादयन्नावसथं सुखमवसञ्च ॥

रमृत्वा पूर्वभवं कदाचिदधुनाप्याप्तुं मूर्तिं माधवाद्

भोजंशो निगलैर्निबध्य पितरं भक्तं हरेस्तद्गृहे ।

भूयोगिष्टमुखान् विमृज्य सचिवान् वृष्णयन्त्रकादीनरीन्

रेमे दुर्मतिरन्वहं हृग्पदद्वेपाद् द्रुहंस्तज्जनान् ॥ १९ ॥

ग— तनमृतेपि भोजंश्रगान् सन्त्रस्तास्स्वार्थपुत्रकलत्रादीन् सर्वान्
विमृज्य केवलं स्वस्वजीवितेऽसवः केचिद्विदेहान् केचित्कोसलान् केचिद्वि-
दर्भानप्येवं नानादेशानुषंश्यातिशोकाकुला न्यवसन ॥

तत्काले भोजनाथः खलमतिरवधीन पट्मितान् भागिनंयान्

भूयोप्याधत्त गर्भं कृशतनुरुदरं देवकी शेषभागम् ।

दृष्ट्वा तेजस्तदीयं त्वधिकमभजतां दम्पती तापमोदौ

नावत्स्वामाहमायामहिवग्शयनश्चिन्तयन् कार्यशेषम् ॥ २० ॥

माये गत्वा धरित्रीं द्रुतमवनिभगं हन्तुमाकृष्य गर्भं

देवक्या योगशक्त्या नय पुनरचिगद्रोहिणीं तत्सपत्नीम् ।

एष्यामो देवकीं तामवतरणकृते त्वंशभागेन ताव-

ज्जायेथा नन्दपत्न्या मम जनिसमये मत्सहायार्थमार्यं ॥ २१ ॥

ग— एवं हरिणादिष्टा सा योगमायापि देवकीगर्भमाकृष्य तत्सप-
त्नीं रोहिणीं नीत्वा स्वयमपि नन्दपत्न्यामतिष्ठन् । तत्रान्तरे हा हा देव-
कीगर्भः स्त्रंसित इत्याक्रोशत्सु सर्वलोकेषु पद्मनाभोपि ध्यानपथेन वसुदेवचि-
त्तमासाद्य निर्मूलप्रचुरतत्प्रेमपदव्या तत्पत्नीं देवकीमाससाद् ॥

शरद्युतिं पाण्डुपयोधरश्रीर्बभार सा जृम्भितवक्त्रपद्मा ।

म ग्रीमसास्यरस कुचोविमुक्ताहारोभवद्भोजपवत्कण्ठोरः । २२ ॥

द्रष्टुं किलास्याम्बुजमात्मजस्य वक्षोजयुगमं सुहृशो नतास्यम् ।

क्रमेण वृद्धिं जठरं प्रपेदे दिवोकसां चेतसि च प्रमोदः ॥ २३ ॥

जहौ शुभा भारभिया कलपं तदेवतां ताग्मलं चकार ।

जगाम मन्दं शनकैर्जहाम तथापि दीर्घं श्रमिनं कृशांग्याः ॥ २४ ॥

ग— एवं शनैश्शनैर्देवकीजठरं पद्मनाभे क्रमेणांगपूर्णातामवाप्ते ॥

वभौ न तावद्वसुदेवजाया प्राचीव काष्ठा हिमरुमिमगर्भा ।

पाण्यप्रसंच्छन्नवप्रदीपशोभेव कागगृहसंस्थिता सा ॥ २५ ॥

तथापि कंसस्सहजां समीक्ष्य मगोजवन्धुद्युतिमेकद्वान्तः ।

मदीयकालं वह्निं स्वमाद्येत्यचिन्तयद्विस्मितधीर्नितान्तम् ॥ २६ ॥

ग— तदिदानीमयन्नवध्याया अप्यन्तर्वन्त्याः प्रमदायास्सहजाया-
स्त्वमुष्या व्यापादनादयशोल्पायुर्निरयश्च मे भूयात्तज्जानमात्रमेतदीयं शिशुं
वन्द्यमपि व्यापादयिष्याम्यथवा तेनैव हतश्चेद्गुणं मोक्षमप्यवाप्त्ये इत्यनुचि-
न्तयन्नासनाटनाशननिद्रानर्माद्यवसरेष्वप्यौघ्रमेनिस्तद्व्योपायमेवानुस्मरन् सर्व-
दा लोकनाथं विद्वेषभक्त्यैवावसन् ॥

शर्वस्सानुचरोग्विलास्सुरगणाः श्रीनारदाद्यास्तथा

निरुसंगा मुनयोन्तरिक्षगतयस्साब्जासनाः पुष्कगत ।

गन्धर्वोरगसिद्धचारणमुखास्सन्तानपुष्पावली-

र्वर्षन्तोनुनुवुः प्रभुं यदुकुले जन्मप्रवृत्तं हरिम् ॥ २७ ॥

नित्यं निर्मलमद्वयं निरुपमं वेदान्तवेद्यं विभुं

सत्यानन्दमयं पुराणपुरुषं सृष्ट्यादिलीलान्वितम् ।

देवक्या जठरस्थितं करुणया लोकावनायाधुना

नाथं त्वां जगतां पते वयमिमे वन्दामहे सर्वदा ॥ २८ ॥

श्रीमत्स्यकच्छपकिटीन्द्रमुखावतारै-

र्भक्तावनैकनिगतो भुवनैकनाथः ।

भूत्वावनौ यदुकुले वसुदेवसूनु-

रद्यापि पालय महीं खलभाग्नान्ताम ॥ २९ ॥

ग—इत्थं नीलकण्ठपद्माननप्रशुभ्राम्भुराग्मसर्वैप्यतिभक्त्या प्रपन्नार्त्विह-
रं विश्वनाथं हरिं यदुसत्तम इत्याख्यायन्निवाय सादरं प्रणम्य सर्वत्रह्याण्डधा-
रिणं लोकनाथमात्मगर्भाशये बहन्नीं देवकात्मजाप्ययि मातस्त्वां सतनू-
जां निहन्तुं कंसकृतमुद्युमं सर्वं विफलमेवास्तित्वयनुगृह्य परमया भक्त्या प्रणे-
मुः तदानीं---

मासे हरौ शशिसुखग्रहस्नाधुयोगे

कृष्णाष्टमीमिलितपद्मजनाथतले ।

लभे वृषंवतरणार्थमरं विरेजु-

दैवस्य कैटभरिपोः ककुभश्च सर्वाः ॥ ३० ॥

ताराणि रेजुर्गगनम्थितानि

फुल्लानि पंकंरुहकोरकाणि ।

आपोप्यरं निर्मलतामवापु-

र्दुमाश्च नूत्रप्रसवादिभिर्भाम् ॥ ३१ ॥

त्यक्त्वा जन्मभवं मृगाः कलहमप्यन्योन्यसक्तास्तदा

तस्थुः पुष्परसं निपीय नितरामिन्दिन्दिगरसंजगुः ।

चेरुशैत्यसुगन्धमान्द्यसाहताम्सर्वत्र वातार्भका

भूदेवाग्निगृहे प्रदक्षिणशिखारसंजज्वलुः पावकाः ॥ ३२ ॥

चेतस्तदा साधुजनस्य हृष्टं कंसादिवैधेयमनस्तु खिलम् ।

नेदुस्स्वयं दुन्दुभयरसुराणां गन्धर्वमुख्या जगुरन्तरिक्षे ॥ ३३ ॥

आगत्याप्सरसोप्यकुर्वत मुदा लास्यं तदा निर्जराः

सर्वे कल्पकगुच्छपूतनिचयान्मोदादवर्तन्मुहुः ।

भक्त्या दिव्यतपोधना मधुरिपुं ब्रह्मात्मकञ्चानम-

न्पर्जन्यध्वनिरप्यजायत हरेर्जन्मक्षणे किञ्चन ॥ ३४ ॥

कंसस्यानुचरेष्ववोधमखिलेष्वाम्रेषु निद्रां दृढां

जाने गीतकरोदयेऽर्धनिधि सा शूरात्मजप्रेयसी ।

काले पुत्रममृत कैटभरिपुं भारवत्सहस्रवृत्तिं

मायामानुपमच्युतं नियमिनां चित्ताब्जवासप्रियम् ॥ ३५ ॥

ग— तत्रान्तरे शृंग्वलानद्वकरचरणस्त्वानकदुन्दुभिर्योगपद्योद्यत्सह-
स्ररवित्विषा महनीयमकुटेनःलंकृतमौलिं नीलघनरुपधिंमहाचिकुरकलापं चञ्च-
रीकार्भकशोभिमुग्धाळकं बालशीतांशुलोभनीयनिटिलमध्यराजमानोर्ध्वपुण्ड्रं
सर्वलोकत्राणदीक्षितचिल्लिवलीविमोहनं करुणाञ्जरीलक्ष्मोपलक्षितलोचनारविन्दं
तिलमुममदशोपणदक्षनासिकाग्रद्वयवीक्षणं रत्नमुकुररुचिरगण्डविम्बितमकरकु-
ण्डलं बिम्बाधरकान्त्यञ्चितकुन्दोपमेयरदनिचयं भक्तलोकचित्तापोन्मार्जन-
चणमन्दहासरम्याननाम्बुजं कम्बुसम्मितकण्ठलसितमौरतुभमणिमुक्ताहारव-
नमालादिविविधकलापं केयूगंगदवल्यांगुलीयकादिभूपालंकृतचतुर्भुजगृहीतशं-
खचक्रगदापंकजं भृगुपादलक्ष्मांकितरमानिवासवक्षसं गोमराजिविगजमानाखि-
लपंकजासनाण्डनिलयचलदल्लपलाशोपमेयजठरं पंकजावासाधिष्ठानपद्मकर्णि-
काभासुरनाभिं मध्यदेशपरिभृतपीतांशुकावेष्टितरत्नरशनं वारणकरविलोभनोरु-
युगळं रत्नमुकुरसदृक्षमृदुलजानुद्वयविगजमानं जंघाद्वयपगजितवर्द्धिकण्ठं प्रप-
दप्रभाशोषितकमठपृष्ठमदं अत्यन्तगूहनविलोभतगुल्फद्वयं निगमार्थादृश्यमान-
चरणारविन्दं पद्मरागदर्पणायितनखबिम्बिताखिलप्रपञ्चं सजलजीमूतस्पर्धि-

सकलप्रतीककार्त्तिं श्रैलोक्यनाथं पद्मनाभं निजात्मजं दृष्ट्वात्यन्तविस्मित-
धीगनन्दसागरे निमज्ज्योन्मज्ज्य तत्क्षणे भूमीसुराणामयुतं गवां मनसा प्रदाय
मुक्तिः तद्विद्वानन्दतुन्दिलहृदुत्तमश्लोकपादारविन्दयोस्सदारो मुहुर्मुहुः प्रणम्यैवं
स्तोतुमुपचक्रमे ॥

कारुण्यधाम्ने निधये गुणानामाद्यन्तहीनाय परात्पराय ।

मायानिदानाय चिदात्मने ते निरीहगम्याय सदा नमोस्तु ॥ ३६ ॥

करुणाकर ते करुणालहरी-

करणमप्यनिशं वितरस्व हरे ।

विषयार्णवतारणनौसदृशं

तव भक्तिरसं चरणाब्जतले

॥ ३७ ॥

संसारसागरनिमग्नमिमं सुरारं

सन्तारयाद्य कृपया करुणापयोधे ।

रूपं तवैवमखिलेश सदास्मदीय-

चेतस्युदेतु निखिलं त्वयि चार्पयावः

॥ ३८ ॥

योगीन्द्रदुर्लभमिदं तव पादपद्मं

दृष्टं त्वदीयकृपयैव सुरारिशत्रो ।

कंसादतीव चकितौ परिपालयावां

यत्प्राक्खलंन निहतास्तव पूर्वजाष्पट्

॥ ३९ ॥

मधुमथन विदित्वा जन्मवृत्तं तवैप्य-

त्यतिक्रमतिरिदानीं भोजराड्विश्वनाथ ।

तव चरणसमीपे नास्ति भीतेर्निदानं

तदपि चपलभावादुक्तमेतत्समस्तम्

॥ ४० ॥

शीघ्रं तवेदमुपसंहर दिव्यरूपं

त्वद्भक्तलोकनिवहैर्हृदि धार्यमाणम् ।

अज्ञानिनोह्यपहसंयुगिदं जनिन्ते

आगोस्मदीयमखिलं भगवन्भ्रमस्व

॥ ४१ ॥

एवं पित्रोरुदारामतिविनययुतां वाचमाकर्ण्य मोदा-

दप्रस्थौ तावुदीक्ष्य प्रणयरसवहदिव्यहास्या दयालुः ।

देवेशोप्यन्नवीद्वां स्मितमधुरमुग्धो युष्मदीयात्मजत्वं

यस्मादाप्तं मया तच्छृणु नमन्विलमप्यादगतपूर्ववृत्तम् ॥ ४२ ॥

स्वार्यंभुवाभिधमनोस्मृतपास्मजायः

काले प्रजापतिर्नीव तपश्चचार ।

माक्षात्कृतस्तु तपसाहमपि प्रजास्तं

स्पर्द्धुं समादिशमसौ च मिसृश्रुगसीत्

॥ ४३ ॥

तावत्स्वान्नमलीमसापहतये भूयोप्यरं दुश्चरं

तंनाते नियमं समर्प्य निखिलं मध्येव तौ दम्पती ।

दिव्याब्दानयुताधिकानविचलञ्चितौ तदाहं तयो-

रीह्रूपधृगाविगसमचिगतद्भक्तिहृष्टः पुरः

॥ ४४ ॥

अभिमतमखिलं मां द्रूतमन्यन्तभक्त्या

चिरकृततपसा वां सम्प्रहृष्टान्नांगम् ।

इति मम गिरमाकर्ण्योचतुर्भक्तिनम्रौ

पदकमलजुषौ मे मायया मोहितौ नौ

॥ ४५ ॥

ईह्रूपधृगेव नौ तनुभवो भूयाद्भवांस्त्वत्पदे

भक्तिश्चातिहृढा तथास्त्विति तयोर्दत्त्वा वरं हृद्गतम् ।

अन्तर्धानमगां मुदाध्यवसतां जायापती तौ तदा

पृशनीसूनुरहं बभूव सुतपाश्चेतद्विदित्वासृजत्

॥ ४६ ॥

ग—पुनरपि कस्मिंश्चिन्मन्वन्तरे पृथ्वीसुतपसौ काश्यपदाक्षायण्या-
वभूतां । तदाहमप्युपेन्द्रोवतरमेवमितरजन्मस्वपित योर्युवयोरात्मजत्वं । मयाप्तं
तदा मन्मायामोहितहृद्भ्यां युवाभ्यां विस्मृतं तद्रूपमिदानीं चेतसि वां स्म-
र्तुमेवं प्रदर्शितम् ॥

निस्तीर्य संसारमहापयोधिं पुत्रे मयि प्रेममयोद्धुपेन ।

सायुज्यमन्त्ये व्रजतं भवेत्स्मिन्पद्मिनीं चेतसि वां तथास्तु ॥

कंसात्तात विभेषि चेद्ब्रजपदं नीत्वात्तबालाकृतिं

गृहं मां सहसा तदागमनतः पूर्वं यशोदासुताम् ।

आनीयात् ततः प्रदर्शय पुरः कंसस्य ते शृंगला-

बन्धश्चापि क्वाटयोश्च युगपन्मुच्येत तावत्स्वयम् ॥ ४८ ॥

एवं निगद्य पितरौ शिशुवंपधारी

नाथो रुरोद पदपाणितलं विधुन्वन् ।

जाता व्रजे निखिललोकविमोहिनी मा

मायापि नन्दगृहिणीजठरात्तदानीम्

॥ ४९ ॥

भोजेश्वरानुगगणे स्मृतिहीनचित्ते

तावत्स्वयं विद्यदिते च क्वाटबन्धे ।

कर्तुं शिशोर्विनिमयं व्रजमाशु गन्तुं

चक्रे मतिं स गळितान्दुकपादहस्तः

॥ ५० ॥

न वद्भृंगसमद्युतिं निजसुतं धृत्वा कराब्जे व्रजं

गच्छत्यनकदुन्दुभौ द्रुततरं जीमूतमालास्तृते ।

विष्णुहीपततिर्नभस्यनितरां रेजे समं गर्जितै-

र्जातां वृष्टिमथो फणादशशनै रून्धन्नन्तोन्वगात्

॥ ५१ ॥

मन्दारपुष्पनिवहान्यभिवर्षणणा

दिव्यर्षिवृन्दसहिता गिरिशप्रधानाः ।

दृष्ट्वा हरिं श्रुतिनिगूढमतिप्रहृष्टा

व्योम्ना ययुर्दिविपदरुसहिता वधूभिः

॥ ५२ ॥

ग— एवं महोत्सवेन गच्छन्तं पुण्डरीकाक्षमात्महस्ताम्बुजयोरति
भक्त्या बहन्नागतः पद्मनाभतानस्त्वगाधहृदातिभीषणाया भिवनन्दनायास्तीर-
मासाद्य तान्नदीमेवमवादीत ॥

कालिन्दि देहि गतये सरणि मुगरे.

सूर्यात्मजे त्वरितमित्युदितं निशम्य ।

शौरिर्द्विधा त्वपससार रवेस्तनृजा

नीर्त्वा जगाम यमुनां कुतुकेन शौरिः

॥ ५३ ॥

गत्वा गोकुलमाशु तत्र विवृतान्दृष्ट्वा कवाटां स्तदा

सुमां वीक्ष्य विलामिनीं ब्रजपतेर्मायाबलात्सानुगाम ।

मृतीतल्पगतं विधाय तनयं धृत्वा करे दारिका-

मायातरितमिरावृतेन स पथा भूयोविशत्तां नदीम्

॥ ५४ ॥

यदातरत्तां यमुनां महात्मा शौरिस्तु सा पूर्ववदेव पूर्णा ।

आगत्य बालां जगदीशमायां स शाययामास च दारिपांश्च ॥ ५५ ॥

गत्वा पुनश्शयनदेशमसौ पुगेव-

त्स्वीयं कराब्जचरणाधृतशृङ्खलस्सन ।

निद्रामवाप च पुरेव दृढं बबन्धु-

श्शीघ्रं कवाटनिचयं स्वयमेव चित्रम्

॥ ५६ ॥

ग— तत्क्षणे चिन्मयया दारिकायाः पर्जन्यध्वानसदृशं रोदनश्रवं
निशम्य प्रतिबुद्धा भोजेश्वरानुचरगस्तत्किमित्यजानन्तोनिद्रवन्तस्ससंभ्रमं
भोजेश्वरमुपगम्य देवकीप्रसूतिं शशंसुः ॥

श्रुत्वा कंसस्स्वसुस्तत्प्रम्वमतिजवाद्भागिनेयं जिघांसुः

कालं स्वं शीघ्रगत्या प्रतिसशपिपतन्नुन्धितश्चासमाद ।

सृतीगेहं भगिन्याः खलमनिमनघा भ्रानरं वीक्ष्य भीता

जाया शौरैस्सशोका सकरुणमवदद्वाटमालियपुत्रीम् ॥ ५७ ॥

पूर्वं पट् तनयास्त्वया मम हता दुष्कर्मणोवाधुना

जातामष्टमंगर्भतस्तु तनयाप्तेनां निहन्या न मे ।

एतां मे यदुराज देहि चरमां कारणयतः पूर्वजं

त्यातीं गामवधीर्यं दुर्मतिरसौ जग्राह पुत्रा वल्यत् ॥ ५८ ॥

धृत्वा पादौ कगध्रे खलमतिगमितघ्नोधसम्भ्रान्नचेता

यावत्पापाणवृष्टे स्वसुस्थ तनयां क्षेप्तुमेच्छत्तदा मा ।

हस्तादुत्प्लुत्य शीघ्रं सुरपथवसतिः कंसमुक्त्वेवोच-

द्भीतं वीक्ष्यात्मगात्रं बहुकरविधृतोप्रायुवं विष्णुमाया ॥ ५९ ॥

दुष्टात्मन्नित मा किमर्थमधुना हन्तुं वृथोद्युक्तवा-

नेपाहं तव विप्रियं किमनघा व्यातन्वती बालिश ।

पूर्वाग्निर्भुवि ते हरिः कश्चिदगाज्जन्माद्य नाशाय ते

तेनैवाप्स्यमि मृत्युमाशु नितगं संचिन्तय स्वं हितम् ॥ ६० ॥

उक्तवैवं भोजनाथं सुरगणविनुता विष्णुमाया धरण्यां

त्रातुं लोकानतिष्ठद्बहुविधवपुषा द्वादशाख्यासमेता ।

दृष्ट्वा रूपं तदीयं भयविवशमतिर्गर्हयन्नात्मकृत्यं

कंसस्त्वामुच्य वन्द्यं इदिति स भगिनीं तत्पतिचैवमूचे ॥ ६१ ॥

हा हा मृदधिया मया नु दुरितं किं किं युवाभ्यां कृतं

पूर्वं किन्वशरीरिवाक्यमनृतं जातं यदेतन्मया ।

सर्वं पापमकारि ते तु विधिना पुत्रा ह्नास्तेकृता-

स्तापं मा सहजे वृथा ननुभवेज्ज्ञानस्य नृतं मृतिः ॥ ६२ ॥

ज्ञानाभावान्मयेदं कृतमिति हृदये कल्पयन्तौ भवन्तौ

कारुण्येनाव तां मां खलमिति निगदंस्तापनप्रसक्त कंसः ।

दम्पत्योद्गोकरोपाधिककल्पद्वेगपतत्पादमूले

तावन्निर्यातकोपम्मविनयमवदत्तंममुत्थाप्य गौरिः ॥ ६३ ॥

उक्तं यद्यदशेषमेव नृपते तद्वन्न शंकरानुभिः

भोक्तव्यं विधिकल्पितं मनमि तत्कलेगमन्वया नास्ति मे ।

• तावदेवकनन्दनापि पदयोः दृष्टवानतं ध्रुतरं

कोपादीनि जहौ न साधुहृदये मानादिकं तिष्ठति ॥ ६४ ॥

ग--- तदनु भोजनार्थोपि तयोस्स्वावासगमनायानुज्ञां दत्त्वा प्रसन्न-
हृत्भ्यां ताभ्यामप्यनुज्ञातस्स्वयमपि प्रहृष्टः पुगं गत्वा तां निशां कृच्छ्रादनेपीत ॥

अन्येद्युग्भ्याजामुपेयुग्मस्त्वं प्रलम्बकेधिप्रमुखानमात्यान ।

जगाद कंसो वसुदेवपत्न्याः प्रमृतिमन्यन्निगिरुच्च वृत्तम् ॥ ६५ ॥

निशीथिनीवृत्तममात्यवर्याः श्रुत्वाखिलं विस्मितचेतमसन् ।

उपायमूचुर्हृदि चिन्तयन्तः प्रभुं परिम्लानमुद्याग्बिन्दम ॥ ६६ ॥

जानश्चेद्दृग्गीतले नरपते त्वां हन्तुमेकः क्वचि-

हासास्ते वयमाशु बालकगणाञ्जनातान्दशाहान्तरे ।

हन्मस्तानखिलांस्तदा तव रिपुस्तेष्वेक एव ध्रुवं

भूयाते दिविपद्मणा करुणया मुक्तास्त्वया संगरे ॥ ६७ ॥

लोके त्वत्सदृशः क्वास्ति समरे धर्मप्रहारी पुमान्

जेतुं त्वां भुवने न कोपि नियतं ब्रह्मापि विद्यापरः ।

दत्त्वा स्वार्धकलेबरं गिरिसुतावश्यो वससन्वहं

लोकेशो गिरिशोपि नन्न तु भयं ताभ्यां भवेत्ते क्वचित् ॥ ६८ ॥

इत्थं चेदपि दुर्धरा गिपुगणास्त्यक्ता भवेयुर्ध्रुवं

तत्तेषां गदवत्समूलविहतिर्युक्ता मुराणां ततः ।

मूलं दैत्यगिपुस्तदीयहतये गोश्राद्धाणानां वधः

कर्तव्यं पुरतस्समादिश ज्वाइस्मान्तदर्थं प्रभो ॥ ६९ ॥

इत्थं दुर्मन्त्रिवाक्याद्द्विगुणितकुमतिर्भोजगट् प्राहिणोत्तान

द्वेष्टुं सर्वत्र साधूनथ सुररिपवस्तन्नियुक्ताम्समस्ताः ।

नानारूपेण चेरुर्भुवि हरिचरण न प्रद्विषन्तस्तदानी-

मूपुस्सर्वं प्रहृष्टा हरिपदकमले साधवोऽप्यर्पयन्तः ॥ ७० ॥

यो भूभगवहतयेवतनार धात्र्यां

वंशे यदोत्सुविमले वसुदेवभृनुः ।

कृष्णस्समे हरतु सर्वगदं स्वभक्त-

संरक्षणत्रतपरः करुणापयोधिः

॥ ७१ ॥

चम्पूभागवते प्रथमस्तवकल्समाप्तः ॥

द्वितीयस्तवकः ।

घोषं तु गोपाधिपतिस्सुतन्तं
विलोक्य संहृष्टमतिद्विजातीन ।
आनीय दत्त्वा सुवह्नि दाना-
न्यकारयत्स्वस्ययनं सुतस्य ॥ १ ॥

कृत्वा सौजातकर्म द्रुतमथ नितगं हृष्टचेता द्विजंभ्यः
प्राज्ञाद्विशतमहस्रं शिशुसहितगवां भूपणैर्भूषितानाम् ।
नानारत्नाम्बराद्यान्यपि मुहुर्गधिकं भूसुरैर्हृष्टचित्तै-
र्दत्ताशीर्नन्दगोपस्सुतजननमहं घोषयामास घोषे ॥ २ ॥

ग— तदनु नन्दगोपस्य पुत्रजन्म निशम्यात्यन्तहृष्टेष्वागतेषु स्-
तमागधवन्दिगायकादिषु तत्तद्विद्याः प्रकटयत्सु वप्रान्तरचत्वरगदिष्वपि विधि-
वत्सस्माज्यांशुकमाल्यादिभिर्वितानवत्सु कृतेषु गोपेष्वपि वृषभवत्सगोजाला-
नि निशातेलनिर्मलोदकैः स्नापयित्वालंकृत्य स्वयमपि स्नात्वालंकृत्यागतेषु
गोपीष्वपि नन्दनन्दनदिदृश्रया परिचारिकाधारितदुग्धदधिनवनीतकुम्भास्वा-
गत्य बालकं विलोक्यानिहृष्टमानसास्वभितो नन्दसुतं मिथत्वानन्दाद्विष्णु-
चरित्रगीताद्यैः क्रीडन्तीषु गोकुलं सर्वत्रानन्दविवशमभूत् ॥

गोपालवालाश्च मिथस्तदानीं
क्रीडागणं चक्रुरतीव हृष्टाः ।
केचित्पयोभिस्सिपिचुः प्रमत्ता
विचिक्षिपुर्दाह्नवनीतमागान् ॥ ३ ॥

इत्थं महोत्सवयुते स्वगृहे तु नन्द-
 स्सम्भोज्य तान्द्विजवगन्विधिवत्प्रदृष्टः ।
 सम्प्रेष्यमागधमुखानपि भोजनाद्ये-
 रानन्दपूर्णहृदयानकरोत्समस्तान्

॥ ४ ॥

गोहिणी च तदा हृष्टा कृत्वा दानानि भूगिशः ।
 विधिवन्न्यवसन्नन्दपुवज्जन्मदिने शुभा

॥ ५ ॥

तावद्रमारमणवासनिदानतस्त-
 द्रेजे ब्रजं प्रतिदिनं निखिलर्षियुक्तम् ।
 लक्ष्मीस्तदाप्रभृति भूतल एव वामं
 चक्रे मही च नितगं विरगज तस्मान्

॥ ६ ॥

तवान्तरे—

त्रातुं स्वं कुलमादगन्त्रपतये प्रत्यब्देयं करं
 दातुं शीघ्रमहं ब्रजामि मधुगमयैव गोपा ब्रजम् ।
 यूयं पालयतेति सर्वपशुपानादिश्य नन्दः करं
 दत्त्वा कंसमुपेत्य शूराजगृहं भूयोविशत्सत्वरः

॥ ७ ॥

आयातं वीक्ष्य नन्दं स्वमदनसविधे मारिपानन्दनस्तं
 प्रत्युद्रम्यानयित्वा द्रुतमथ सुहृदं सन्निवेश्योपविष्टः ।
 हृष्टः पप्रच्छ घोषे निरवधिकसुखं बान्धवाबां निवासं
 वार्धक्ये पुत्रलाभं मुहुरपि नितगं श्लाघयन्नेवमूचे

॥ ८ ॥

सग्यं तवैतत्सुतजन्म चित्तं
 तनोति मे चातितरां प्रहृष्टम् ।

त्वदीयपुत्रं हृदये मदाहं

मन्ये मदीयात्मजमेव नूनम्

॥ ९ ॥

निगमयौ किन्तु विवर्धतस्मृतौ

मनोहरौ भाग्यनिधेय तव तौ ।

अभाग्यधाम्नोपि ममाभवत्सखे

सुतोदयस्ते सुतगं सुखप्रद.

॥ १० ॥

इत्थं सतोषमुदितं वसुदेववाक्यं

श्रुत्वा प्रहृष्टहृदयरतमुवाच नन्दः ।

योपधुना प्रमुदिता निवसन्ति सर्वे

का वा भविष्यन्ति विपत्तदहं न जाने

॥ ११ ॥

लोकेश्विलं विधिकृतं हि सखे मुनांस्ते

श्रुत्वा हतान्मृपतिना निखिलान्नितान्तम् ।

श्विन्नोष्मि चेतसि वयं जगदीशमाया

लीलामृगा हि निखिला किमिह प्रकुर्मः

॥ १२ ॥

भूयस्त्विदानीं तनयां निहन्तु-

मियेष जानां कुमतिरस कंसः ।

तदा तु सा व्योमगतेति चैकं

मया समाकर्णितमद्भुतं तव

॥ १३ ॥

मायां मत्वा समस्तां हरिपदशरणस्मितप्र तत्साधु नूनं

जातः कश्चित्मुतश्चेत्प्रवयसि पितरौ पालयेत्किं स पुत्रः ।

को वैतद्वेत्ति तादृक्तनयमयमहारज्जुवन्धं दुर्गन्धं

लक्ष्मणारायो धरण्यां निवसति भुवने भागधेयी स मर्त्यः ॥ १४ ॥

इत्थं गोपपतेर्निशम्य वचनं प्राह स्म यन्मारिषा

मनुस्तं नितरं प्रमोदभरितोम्भ्यालोकनान्मत्सखं ।

अस्मद्द्रोहचिकीर्षया कुमनयः केचिच्चरन्ति स्वयं

नाशायैव समन्ततो द्रुततरं गत्वा प्रजा पालय ॥ १५ ॥

ग—इत्थं मुहूर्त्तमेतानकटुन्दुभिनोदितां गिरं निशम्य सन्त्रस्तमान-
सो नन्दगोपोपि वसुदेवमामन्त्र्य शकटमधिरुह्य गोकुलं प्रति गच्छन् मार्ग-
मध्ये ब्रजे किं किमापदभूदिति चिन्तयन्नन्तरंगे विश्वम्भरमेव शरणं मन्यमा-
नः प्रययौ ॥

तदन्तरं कंसनियोगेन दशाहाभ्यन्तरजानान् बालकान् निहन्तुं पारितः
भ्रमत्सु दानवगणेषु मायाविष्वन्यतमां पूतनाभिधा कर्कशमानसा स्वच्छारु-
पिणी काचिदामुगी तत्रतत्र बालकान् स्तन्यदानाक्षेपादिना कालवशं नीत्वा
चरन्ती साक्षान्नागयणावासं घोषमेत्य स्वमायया कन्याश्रिवोषामणैर्बप
मभजन् ॥

केशपाशधृतमालनीगुमविवाभिताग्विलदिगन्तरा

फुल्लपंकजनिभानना रुचिरभूषणाद्विगुणितप्रभा ।

बालमार्गणविषातिदृषित ऋगीन्द्रकुम्भकुचमण्डला

नाथमार्गणसमागतैव हरिवल्लभाद्रुतमुपाययौ ॥ १६ ॥

द्वारदेशममागतां भ्रमिताग्विन्दकराम्बुजां

याननिर्जितपंकजामनवाहहंसलसद्गतिम् ।

पूतनामभिवीक्ष्य तद्गुणविरिमिता बहुमान्य तां

मन्दिरं प्रति गन्तुमाशु सृतिं ददुः पुरपालकाः ॥ १७ ॥

उपेत्य सान्तर्गृहमाशु माया-

मनोहरी नाशकरी शिशूनाम् ।

ददर्श मात्रा परिलाळ्यमानं

शिशुं मनोज्ञे तल्लिमे शयानम्

॥ १८ ॥

ग— तावत्तु सर्वज्ञो बालकाकृतिः पद्मनाभोपि पूतनाचिन्तितं वि-
ज्ञायात्मन्येव मायया स्वतेजःपुञ्जमाच्छाद्य लोचनाम्बुजे निमीलयन्नेवाम्ब-
प्लनलोकनाथो निद्रित इव शंते स्म ॥

अंगारं भरुमनान्तर्हितमिव मुदिता वीक्ष्य बालाकृतिन्तं

नाथं निद्रायमाणं निजदृदि सफलां स्वागतिं चिन्तयन्ती ।

रूपं र्शं स्पर्शं निपण्णा सविधभुवि शिशुं लाळयन्तीव तूर्णं

मुपं तं रञ्जुमया द्विरसनमिव साप्याददे पाणिपद्मे ॥ १९ ॥

ग— तदानीं पश्यन्त्योरं तद्रूपविस्मितयोर्नन्दत्रिल्यामिनीरोहिण्यो-
स्सर्वलोकविमोहिनी सापि नन्दात्मजं परिभ्यांके निधाय जिघ्रती कगळ-
गरळरूपितं पयोधरं वदने प्रददौ ॥

वामुदेवः कगळजाभ्यां गृहीत्वा तत्पयोधरौ ।

निरस्य काकोळरसं पपौ सकुतुकं तदा

॥ २० ॥

पीत्वा मातुर्गिवाशु तदनुसुतावक्षोजकुम्भं मुहुः

स्तन्यं किञ्चिदनाप्नुवन्प्रकुपितो गोपालनाथात्मजः ।

तत्प्राणानपि पातुमारभत तत्तीव्रव्यथापीडिता

सान्त्वैर्मांचयितुं पयोधरमभूञ्जालं तदीयाननात्

॥ २१ ॥

ग— तदनु दुस्सहया यातनया दन्तान्मिथः संघट्ट्याधरं च सन्द-
श्यार्भकं मुञ्च मुञ्च स्तनमिति मुहुर्व्याहरन्ती बलाच्छिशुं मोचयन्त्यपि

भृशं पद्मनाभवक्त्रसम्पीडितस्तना सा पूतना तु पद्भ्यां मुहुर्मुहुर्महीं ताड-
यन्ती रोमान्तनिर्यच्छोणितकणा स्वनादप्रतिनादिताशामुखा विवृत्तनेत्रातीव
घोराकृतिर्निजप्राणवायूनरविन्दाक्षवदनारविन्दे प्रदाय धरणीपृष्ठे पपात ॥

तद्दृष्ट्वासध्वनिना तदानीं

चच्चाल तत्पातरवेण चोर्वी ।

ससागरा—,तध्वनिभिन्नकर्णा-

स्समागमन्गोपजना भयार्ताः

॥ २२ ॥

अत्यायताधिकमुपीवरकायभीमां

दंष्ट्राकगळवदनामतिधोग्नेवाम

मेतुप्रमाणचरणां ब्रजवासिनस्तां

दृष्ट्वा मृतामधिकविस्मयमापुरन्तः

॥ २३ ॥

तदानीन्तु—

खलन्तमर्भकमुदीक्ष्य तदीयवक्ष-

स्यादाय गोपमुदृशस्त्वरितं प्रहृष्टाः ।

सन्तापसम्भ्रमसमाकुलचेतनायाः

पाणौ ददुर्दुत्तरं ब्रजनायिकायाः

॥ २४ ॥

आदायार्भकमाशु सापि नितरामालिङ्ग्य मूर्धन्यथो

जिघ्रन्ती मुदिता जवादानुचरैरुसाकं यशोदा पुनः ।

रक्षार्थं तनयस्य गोमयमुद्वैर्द्वैर्यथावत्क्रियाः

कृत्वा चेतसि देवता मुहुरपि ध्यात्वा सुखेनावसत् ॥ २५ ॥

ग— तत्वान्तरे ससंभ्रमं जवात्समागतो नन्दगोपस्तु शक्रकुलिश-
निभिन्नपक्षं महाशैलमिव धरणीनिपतितं पूतनाकळेबरं दृष्ट्वात्यन्तविस्मित-
धीरन्तरेवं व्यचिन्तयच्च ॥

चित्रं चित्रमभूद्यथार्थमखिलं शूरात्मजेनोदितं

पूर्वं तन्नियतं समस्तविदसौ भूयात्स योगीश्वरः ।

सच्चिन्त्यैवमनेकमिन्नभृतकैस्सार्धं स गोपाधिपः

च्छित्त्वा तत्कुणपं परश्रथमुखैः संस्कर्तुमारब्धवान् ॥ २६ ॥

तावत्प्रमशानोद्गतधूमगन्धि-

र्ववौ मरुच्चागरुगन्धवाही ।

न चित्रमेतद्यदसौ मुकुन्द-

वक्त्रे प्रदायैव कुचं मृताभूत् ॥ २७ ॥

पयोधरप्रदानतो हरिं निहन्तुमुद्यता-

प्यसौ जवाद्यौ गतिं प्रमृममां मुदुर्लभाम् ।

सदा मुदा हृदा जगन्निवासमर्चयन्जनः

शुभां नु कां गतिं ब्रजेन्नवेद्भि तद्वयानिधे ॥ २८ ॥

ग— तदा तु प्रतनाकळंबरोद्भूतागरुधूमवासनामिलितपवमानग-
न्धानुभवप्रतर्पितघ्राणेन्द्रियास्मर्वेपि पौरलोकाः किं किमेतदिनि तद्देशमाग-
त्य चारुरूपधारिण्या दनुजांगनाया बालकलाळनपयोधरदानादि चरितं स्व-
यमेव विनाशं च ब्रजनायिकापरिचारकादिमुखादाकर्ष्यात्यन्तविस्मितमानसा
मिथस्सानन्दमेवं जगद्ः ॥

हा हा शिशुवधध्याता स्वयनेवामुरी मृता ।

शिशुश्चानामयो लब्धो मधुभित्कृपयैव नः ॥ २९ ॥

चित्ते पंकजनाभमेव शरणं मत्वा प्रभोर्नः स्थित-

स्यापत्काचन नो भवेत्परमितो वालोप्यगं भाग्यवान् ।

धन्या नन्दविलासिनी च नितरामन्यास्सकाशस्थितेः

पुण्यं नश्च बभूव खल्विति जनाः स्तुत्वा ययुस्वान् गृहान् ॥

नन्दोप्यादाय पुत्रं किल यमसदनात्सन्निवृत्यागतन्तं

मूर्ध्न्याघ्रायातिहृष्टो मुहुरपि परिरभ्याकुलः प्रेमभारान् ।

चित्ते विश्रैकनाथं हरिमनुकलयन्गोपवंशप्रमोदं

कुर्वन्पत्न्या स्वगोहे सुखमवसदं लालयन्नात्मजञ्च ॥ ३१ ॥

यः स्तन्यदानमिपनोखिलबालनाश-

कर्त्री निहत्य दनुजां शिशुलीलयैव ।

मुक्तिं ददौ करुणया स कृपापयोधि-

मुक्तिं प्रयच्छतु गदान्मम नन्दमृतुः

॥ ३२ ॥

चम्पूभागवते द्वितीयस्तवकस्समाप्तः ॥

तृतीयस्तवकः ।

इत्थं जगद्गुरुकथामृतपानहृष्टः

सौभद्रसूनुरभिवन्द्य तपोधनेन्द्रम् ।

भक्तयान्त्वयुक्तं च ततो हृषिवृत्तमन्यद्-

व्यासात्मजोपि मुदितो नृपतिं जगाद्

॥ १ ॥

शृणु बाल्यचरित्तमत्युदारं

शिशुरूपस्य हरेस्त्वयानुपुष्टम् ।

श्रवणेन सुखप्रदं नगणां

निखिलं पाण्डववंशशीतभानो

॥ २ ॥

आनीयजन्मर्क्षदिनेपि नन्दो
 महीसुरादीन् विविधैः स दानैः ।
 अतोपयन्नन्दसुतोथ निद्रा-
 मगात्तदा दानवकाळरात्रिः

॥ ३ ॥

— तदा यशोदापि निद्रायमाणमर्भकं शकटस्याभश्चारुतळिमे शा-
 खागतान्बन्धुजनान् सम्मानयन्ती चचार ॥

वत्कंसनियोगतः प्रचरतां सर्वत्र देवाग्नि-
 मेकस्तच्छकटं प्रविश्य गगने शीघ्रं भ्रमन्नन्तिकम् ।
 द्राणस्य हरेरयादखिलविन्मायां विदित्वासुर-
 स्याधून्वन्नित् सम्भ्रमेण चरगौ नाथोप्यगोदीद्भृशम् ॥ ४ ॥

सन्ताडितं कमलनाभपदाम्बुजाभ्या-
 मागतपपात भुवि तच्छकटं प्रभग्नम् ।
 दृष्ट्वा तद्दूभुतमवापुरतीव चित्ते
 बाला भ्रमं कुतुकमप्युपतल्पसंस्थाः ॥ ५ ॥

उच्चैर्निशम्यरुदितं निज नन्दनस्य
 तावत्ससंभ्रममुपेत्य सुतं गृहीत्वा ।
 पप्रच्छ नन्दगृहिणीसुतरोदहेतुं
 तत्सन्निधौ विहगतः पण्डितः कुमारान् ॥ ६ ॥

अथोचुरेनां ब्रजनाथपत्नीं
 बालाशिशोः पादहतिप्रभग्नम् ।
 भूमौ महानः पतितं जवात्स्वं
 पलायनञ्चाति भिया तदानीम् ॥ ७ ॥

इत्थं बालकभाषितं हृदि तदा विश्वासयोग्यं नत-

न्नन्दोप्येतदुदन्तमाशु चकितः श्रुत्वा जगामान्तिकम् ।

तावत्साहस्यं शिशोर्विपदिद्यं दुर्देवतापीडया

जाता तन्नियतं जवात्प्रतिविधिः कार्या धरित्रीसुरैः ॥ ८ ॥

एवं प्रिया निगदितं स निशम्य नन्दः

प्रोवाच तद्विज्वगन्युगपत्तस्ते ।

सञ्चिन्त्य कर्मरभसात्खलभूतनाशा-

याराधनादिककुभां विधिवदितेनुः ॥ ९ ॥

कर्मन्ते नन्दगोपः प्रमुदितहृदयो दक्षिणां भूसुरेभ्यो

दत्त्वा भक्त्या यथार्हं पुनरितरजनान्संप्रहृष्टान्विधाय ।

सर्वान्संप्रेष्य भूयस्सपदि च शकटं योजयित्वा यथाव-

जायायुक्तस्सतोषं सुतमपि सततं लाळयन्नावसच्च ॥ १० ॥

ग—इत्थं शकटोपगते दानवे विनष्टे भूयोप्येकस्मिन्दिने भोजेश्वरा-
नुगेषु दानवेषु तृणावर्ताभिधान, कोपि सुगारिर्धोपमेत्य मायया स्वप्रतीकमा-
च्छाद्य नन्दज्ञात्मजान्तिकमुपाययौ । ततरुसर्वेश्वरो भगवान् नन्दसूनुरपि दा-
नवमायां विज्ञाय तद्व्योपायं विचिन्तयन्नात्मगात्रं गुरुत्वयुतं चकार ॥

तावन्नन्दविलासिनी निज सुतं स्तन्यं पिबन्तं करे

सानन्दं दधती कथञ्चन शिशुं निर्बोद्धुमप्यक्षमा ।

तल्पे शाययितुं पदं प्रचलितुं चैकं यदानक्षमा

तावद्भूमितले निषद्य तनयं साशाय यत्तत्र तम् ॥ ११ ॥

तं शाययित्वा तनयं धरण्यां

स्मृत्वा पदाब्जं मधुसूदनस्य ।

तस्यां गतायां दितिजोपदास्य-

संक्षालनार्थं जगृहे मरुत्तम्

॥ १२ ॥

चक्रानिलाकृतिधरे दनुजेच्युतन्नं

धृत्वान्तरिक्षमनुयाति हरिन्मुखेषु ।

सान्द्रेषु घोरतिमिरानिलरेणुपरै-

र्नन्दप्रियाप्यनवलोक्य सुतं सुशोच

॥ १३ ॥

ग—तावद्ब्रजनायिकायामुग्रसंताड्य भूमौ निपत्योच्चैर्विलपन्त्यामि-
तरामु गोपविलासिनीष्वपि नन्दनन्दनं विचिन्त्यात्यन्तखिन्नासु गोकुलनाथेपि
निज नन्दनं स्मृत्वा परिमितपरितापान् दारुवन स्थिते गोपालेष्वपि लोचनो-
न्मीलनायाप्यक्षमेपु गोगणेष्वपि वत्सान विमुच्य लांगूलमप्युन्न मर्याभितः
प्रधावत्सुकुच्छूनश्चण्डानिलेपि तिरोहिते सर्वाशास्वपि कथञ्चिद्वीक्षणायामु
भूयोप्यन्तरिक्षान् पतितां पापाणपत्रिकण्टकादिवृष्टिं विलोक्यात्यन्तभीत्या
पलभयत्सु गोपालगणेषु गोकुलमचिन्तनीयां दुर्दशामभजत ॥

तावत्सर्वजगद्गुरुं ब्रजपतेर्मुने नयन्नम्बरं

दैत्योयं मम चिन्तितं सकलमित्याचिन्त्य चित्ते यदा ।

हन्तुं कैटभनाशनं व्यवसितश्शीघ्रं तदा शैलतो-

प्यात्मानं स विभुर्गुरुत्वमनयद्भीत्ये वधून्वन वपुः ॥ १४ ॥

ग—तत्क्षणे महामेरुसमानमुत्तमश्लोकार्भकगात्रं धृत्वोत्पतितुमम्ब-
रमशक्नुवन् स दानवस्तु शिंशुं वियोक्तुमनियन्नवानपि त्रासेनेव तद्वाहुद्वन्द्व-
गाढवेष्टितकन्धगतयाभ्यन्तरनिरुद्धश्चासानिलस्सन्तापविवृत्तनेत्रो विहायसि भ्र-
मन्नेवान्तकान्तकशिलीमुखशरितारकामुगत्तमजत्रन् धरण्यां पापाणवृष्टे गतासु
पपात ॥

एवं गतासोः पततस्सुगरे-

धात्र्यासुरस्थं शिशुमस्रलितम् ।

दृष्ट्वाशुगोप्यः परिगृह्य दोर्भ्या-

मालिन्यपाणौ निदधुर्जनन्याः

॥ १५ ॥

तावत्तदीय हृदि जातमतिप्रमोदं

वक्तुं न पन्नगवरोपि शशाक किञ्चिन् ।

मोदःर्णवे परिममज्जचिरन्तु नन्दो

गोपाश्च हर्षभरिता गिरमित्थमूचुः

॥ १६ ॥

हं हो गोकुलनाथभाग्यमधुना लब्धो क्षतो यत्सुत-

श्चित्तं बालकधृङ्निपत्य गगनान् दैत्योपि मृत्युं गतः ।

त्वातो सौ तदुगःस्थितो मधुभिदा बालोपि नूनं सदा

स्मृत्वा चेतसि माधवं निवसतो नापद्भवेन्नः प्रभोः ॥ १७ ॥

एवं वदत्सु त्रिविधं पशुपेषु नन्दः

पुत्रं निरीक्ष्य हृदि माधवमेव मत्वा ।

शूरात्मजस्य वचनं तदतिप्रशंसन

पत्न्या सुतेन हरिणा च सहाध्युवास

॥ १८ ॥

ग— इत्थं केषुचिद्दिनेष्वतीनेष्वानन्दसागरनिमग्ना ब्रजनायिका तु पन्नगशायिनं निजात्मजमुत्सङ्गे निशाय पयोधरं निपाययन्ती मदीयसूनुनिर्मलं इत्युच्चैर्जहास ॥

तावन्मुनीन्द्रगणपूजितपादपद्म-

श्शर्वप्रियस्स भगवान् करुणापयोधिः

मन्दस्मितेन जननीहृदये प्रमोदं

तन्वन्विजृम्भितमुखः क्षणमास्तवालः

॥ १९ ॥

तावत्सा तनयस्य वक्त्रकमले द्वीपान्ददर्शाखिलान्
 मेरुञ्चान्यगिरीन्वनानिसरितोप्यब्धीनशेषानपि ।
 द्विकपालानपि देवताश्च निखिलानागान्ग्रहानम्बरं
 चन्द्रादीनपि भूतराक्षसपिशाचादीननन्तामपि ॥ २० ॥

ग— इत्थं सा सचराचराणि चतुर्दशभुवनानि तन्जवदनारविन्दा-
 न्तरे निरीक्ष्य संत्रासकम्पमानांगी सपुलका निमीलितलोचना मदीयसूनुर्भा-
 र्गवीरमण एवेति यदा चेतसि चिन्तयामास तदैव तन्निखिलमपि क्षणाद्धरि-
 मायया विस्मृत्य मततं निजनन्दनं लाळयन्ती सुखमुवास ॥

इति सा सुतलालनमात्रगता
 दिवसान्यनयद्ब्रजनथवधूः ।
 कचिदह्नि ददर्श मुनीन्द्रवरं
 पशुफलवरो यदुवंशगुरुम् ॥ २१ ॥

नन्दोप्यालोक्य गर्गं ब्रजसविधगतं मारिपामृनुवाचा
 प्रत्युद्गम्या निनाय स्वसदनमुपवेश्यादगाद्भ्रपीठे ।
 भक्त्या तत्पादतीर्थं निज शिरसि वहन्हृष्टचेताः पदाब्जे
 नत्वा तं संयमीन्द्रं सविनयमवदद्प्राञ्जलिर्वाचमेवम् ॥ २२ ॥

आगत्या मद्गृहे ते मुनिवर नितरां पावनोहं कृतार्थ-
 श्चाभूवं व्याहता मे विपदपि निखिला त्वत्पदाब्जोदकेन ।
 सर्वेषां वर्णिनामप्यखिलविदवनीदेववर्गो गुरुस्त-
 त्सर्वज्ञस्त्वं मुहूर्तं यदि भवति मुदा बालयोर्नाम कुर्याः ॥२३॥

बालयोरुभयोस्सम्यग्जातकञ्चोच्यतां त्वया ।
 शिष्यभृत्यौ समौ ज्ञात्वा त्वातुमर्हसि मां मुने! ॥ २४ ॥

ग— इत्थं सविनयं गोपालनाथगिरं निशम्यानन्दतुन्दिलहृदयो ग-
र्गमुनिस्तु तद्वदनांबुजं विलोक्य मन्दस्मितं विधायानकदुन्दुभेश्चिन्तितमनु-
स्मरन्नपि तन्निगूहन्नेवैवमवादीत् ॥

तव वचनमतीव साधु नूनं
मम हृदयेपि मतं त्वदीप्सितं यत् ।
यदि कृतमधुना मयाभिधानं
तव तनयस्य शुभायतन्न भूयात् ॥ २५ ॥

कंसस्य चेत्तसि सदाप्यशगीरिवाक्यं
स्मृत्वा स्वसुश्च तनुजां समुदीक्ष्य गाढम् ।
शंकासिततच्छिशुगणान्प्रहितेषु हन्तुं
भृत्येषु केचिदिह चैत्यमृतिं ह्यवाप्ताः ॥ २६ ॥

देवकीतनयो नीतशौरिणा गोकुलं प्रति ।
पुरैवास्य हृदिस्था सा श्रुत्वैतत्सुहृदा भवेत् ॥ २७ ॥

ग— इत्थं तपोधनेन्द्रस्य सूनृतां भारतीं निशम्य सचिन्तो नन्द-
गोपस्तु चेतसा तदर्धमुपायं विमृश्य तत्पादयोः प्रणिपत्यैवं विज्ञापयामास ॥

तपोनिधे तेभिमतं मतं मे
द्वयां तदर्थं सृतिमद्य काञ्चित् ।
मया सहैवैत्य गृहं निगूढं
कार्यं त्वया बालकनामकर्म ॥ २८ ॥

ग— इत्थं पूर्वमेवात्मनोनुमतां नन्दभारतीं निशम्यात्तकौतूहलो ग-
र्गमुनिस्तथैवैयं भायात्मनैव पूर्वनिर्णीतं मुहूर्तं प्रतीक्ष्य केनाप्यलक्षित एव
गणनायकप्रमोदनादिकर्मविधिवद्विधाय स बालके मातरावागन्तुं समादिदेश ॥

तदा मुनीन्द्रान्तिकमापपुत्रं

करे वहन्ती वसुदेवजाया ।

मुनिस्तदीयं निखिलं प्रतीकं

विलोक्य मोदादिदमाहवाक्यम्

॥ २९ ॥

रमयिष्यति नूनमर्भकोयं

तनुकान्त्याखिललोकलोचनान् ।

तदमुं सुतमाह्वयेद्य रामं

बलभद्रश्च भवेद्द्वलीनराणाम्

॥ ३० ॥

कामपालाभिधो भूयादयं नागीजनप्रियः ।

संकर्षणश्च जननीजठराकर्षणात्पुरा

॥ ३१ ॥

तत्तन्निदानात्पुनरस्य भूया-

दनेकनामेति मुनौ श्रुवाणे ।

आदायपाणौ तनयं यशोदा-

प्युपा जगामास्य मुनेस्सकाशम्

॥ ३२ ॥

ग— तदा तपोधनेन्द्रो गर्गस्तु यशोदासुतं लोचनपुटेन पीत्वान्त-
रंगे निधायानन्दात् स्मेरवदनाम्बुजो नन्दगोपमेवं जगाद् ॥

त्वत्सूर्यमनिप्रशुभमतिरवनौ पालनार्थं जनानां

जातः पूर्वं युगे सौ धवलतनुरभूत्तत्त्वर्णो द्वितीये ।

सामोदं द्वापरेस्मिन्पुनरयमभवच्छ्रयामळांगश्चतुर्थे

भूयात्कृष्णः करिष्याम्यहमिममधुना कृष्णनाम्ना श्रूतन्तत ॥

वसुदेवसुतो जातः पूर्वं बालोयमेकदा ।

तदस्य वासुदेवाख्या प्रथिता भवितावनौ

॥ ३४ ॥

भवेत्सुतोयन्त्वतिमर्त्यकर्मा

तदस्य तत्तत्समयेभिधानम् ।

भूयादनेकं त्ववधारयत्वं

लोकावने सादरमर्भकन्ते

॥ ३५

ग— अथवा कृतं संदेहेन अयि गोपालनाथ तवात्मजस्य गुणा प्रवक्तुं वसुन्धरायां कस्यापि नैपुण्यं नास्ति । धर्मसहितं साधुजनानवन्तम रातिगणान निघ्नन्तं कृपावन्तं प्रख्यातकीर्तिमन्तमनामयन्तेर्भकं सर्वथा रमा रमणसदृशमेव जानीहि । किं बहुना तवाखिलजन्मकृतपुण्यमेवार्भकभावमुपे तमित्यहं मन्ये । तदेनं साधुपालयांखिलं तव कल्याणमेव भविष्यतीत्यव-
धारयेत्युक्त्वा महानुभावस्स मुनिर्बालकयोराशीर्वादमप्यतनोत् ॥

श्रुत्वा गर्गगिरं समुद्रत्रजपतिर्नत्वा ददौ दक्षिणां

कल्याणाय निजात्मजस्य बहुशो रत्नानि सा रोहिणी ।

हृष्टानन्दविलासिनी च नितरां तुष्टान्तरंगं मुनिं

चक्राते द्रविणैर्निजात्मजकृते नामकिया मंगळे

॥ ३६ ॥

सर्वं गृहीत्वा मुदिते प्रयाते

दत्त्वाशिषं बालकयोर्मुनीन्द्रे ।

नन्दस्त्रकीयं जननं हृदन्ते

मत्वा कृतार्थं सुखमावसञ्च

॥ ३७ ॥

ग— ततः क्रमेण गोकुले पूर्वपक्षशीतभानुरिव प्रतिदिनं प्रवर्धमानौ मर्त्यवेषमनोहरौ तौ रौहिणेयनन्दात्मजौ शुचिस्मितेन जनन्योर्हृदंबुजं वि-
कासयन्तौ धगण्यां पाणिजानुभिः परिभ्रमन्तौ जानुमवलंब्य कथञ्चिदुत्थितौ
विवशचरणं पतन्तौ रुदन्तौ पुनरप्युत्थितौ मन्दमन्दं विचरन्तौ चारुलीलया
पश्यतां मानसलोचनान्यप्याजहृतुः ॥

भूयः क्रमेण रदनांकुरमुग्धवक्त्रौ
 चारुस्मितेन जननीहृदयं हरन्तौ ।
 बालौ विलोक्य निखिलं हृदि विस्मरन्त-
 स्सर्वेपि तद्विहृतिमेव निरीक्ष्य तस्थुः ॥ ३८ ॥

द्वीपिदिव्यनखकण्ठभूषणौ
 मध्यदेशपरिवीतमेखलौ ।
 पादपद्मधृतचारुनूपुरौ
 चेरतुर्ब्रजतलेमितोप्युभौ ॥ ३९ ॥

आत्मपृष्ठमनुधावमानयो-
 र्बालयोस्मकुतुकं दिदृक्षया ।
 घोषवासिषु निवर्त्य कन्धगं
 लक्ष्यत्स्वतिभियेव धावतुः ॥ ४० ॥

स्वेदधूलिपरिधूसराननौ
 संभ्रमेण निजपार्श्वमागतौ ।
 आत्मजौ प्रमुदिते प्रगृह्य तौ
 मातरौ स्नुतकुचे बभूवतुः ॥ ४१ ॥

निपीय मात्रोर्मुदितौ पयोधरौ
 भूयोपि तौ शौरिसुतौ वितेनतुः ।
 अनीतिकर्माणि बहूनि गोकुले
 शिशुत्वतुल्यानि तदाखिलेश्वरौ ॥ ४२ ॥

नित्यं प्रातः प्रबुद्धौ मधुमथनबलौ हृष्टचित्तौ सवित्र्योः
 स्तन्यं पीत्वा विहारैर्ब्रजपतिनिकटं प्राप्य मोदं विधाय ।

धृत्वा पात्रं जनन्योः पशुगणसविधं यातयोर्दोहनार्थं

गत्वा शीघ्रं पुरस्तात्स्वयमपि विहृतिं चक्रतुर्वत्सकानाम् ॥४३॥

ग— तदनु भूयोपि वत्सानां लांगूलानि हस्तपंकजाभ्यां युगपदेव
गृहीत्वा लंबमानौ स्वार्भकौ प्रमोदालेलिह्यमानारसमागता गास्समालोक्य तच्छृं-
गप्रहारशंकिनीभ्यां जननीभ्यामागतप्रगृह्य निक्षिपन्तौ वत्सान् विमुच्य दुग्धं
निपाययन्तौ भाजनानि मूत्रभरितानि विधाय हसन्तौ मातरौ वञ्चयित्वा
निशिताग्नेण दण्डेन क्षीरघटान निर्भित्वातिनिर्मलं पयः स्वयं निपीयावशिष्टं
बिडाळासात्कृत्वा सवित्रयोस्समागतिं दृष्ट्वा तरसा प्रधावमानौ त्रासेनेव गोदमा-
नौ मध्येपथं बालानि सत्वानि पाणिना प्रगृह्य विहरन्तौ तद्भावनाच्छोचमानौ
लक्षणीयानि पदार्थानि मिथः प्रहस्य नाशयन्तौ तौ रामकृष्णौ बालचापले-
नेव गोकुले मुखं विजहतुः ॥

कृष्णोग्रजेन सह वीक्ष्य निजानुबिम्बं

ज्योत्स्नातपादिषु धरास्थित एव तेन ।

कृत्वा चिरं विविधनर्ममुदा स्वचेष्टां

वीक्ष्यात्र तच्चतुययौ कुपितो ग्रहीतुम्

॥ ४४ ॥

अन्धोस्तीरमुपेत्य पूर्वजनुषा सार्धं हरौ निस्वनं

कुर्वत्युच्चतरं ततःप्रतिरवं श्रोतुं प्रपश्यत्यधः ।

पूर्वं यः कमठाकृतिर्जलनिधौ शैलं स्वपृष्ठे दधौ

जग्राहार्भकमेव तं ब्रजपतेः पत्नी प्रभीता जवात्

॥ ४५ ॥

क्रीडन्तमेवं सततं तनूजं

विलोकयन्ती न गतान्यहानि ।

विवेद मातापि समीक्ष्य लोलां

गोप्यश्च तस्थुः स्मृतिहीनचिन्ताः

॥ ४६ ॥

गोपांगनास्वादुफलादि दत्त्वा

नीत्वा वशं बालकमम्बुजाक्षम् ।

आदाय दोर्भ्यामुपगूहनाद्यै-

स्संलाळयन्त्यो दिवसानि निन्युः

॥ ४७ ॥

ग— तत्रान्तरे भक्तप्रियस्स भगवान् गोपांगनाभिः कर्गत्करं गृह्णाद्
गृहमपि कुनूहलेन नीतस्तःसां मनांसि क्षीरसागरमुताहृदयमोपणदक्षैरमृताय-
मानेरपांगभ्रूविलासाद्यैरपहरन् तवतत्र सञ्चरन् पादपद्मपांसुभिर्गोकुलमभितः
पावनमकरोत् ॥

वालैर्वयस्यैस्सह सञ्चरन्तं

गृहे गृहे नन्दसुतं सगमम् ।

आहूय तद्दर्शनलालमास्ता

दशुर्मुदा क्षीरगुळादि गोप्यः

॥ ४८ ॥

ग— तदनन्तरं पर्यायेण गोपांगनाभिर्जनन्या च प्रदत्तैर्नवनीतमधु-
क्षीरपायसादिभिरपरितृप्तमनाः किल नन्दात्मजोप्यवसगप्रनीक्षी मोपणलीला-
मपि विधातुमारभत ॥

प्रतिवासगमंगनागृहेभ्यो

नवनीतादि हरन्पुमान्पुगणः ।

भृशमाप मुदं विडाळकानां

नवनीतं प्रदद्वनौकमां च

॥ ४९ ॥

दुग्धं पीत्वातिशीघ्रं घटमपि शकलीकृत्य गृहं प्रयान्तं

द्विश्रुत्मानं प्रचक्रुर्द्यदि किमपि रूपं गोपनार्थंरुतदानीम् ।

तिष्ठन्नारान्मुकुन्दशुचिहसितरुचा त्याजिताशेषकोप-

स्ताभिर्दत्तं प्रगृह्णन्मधुगुळनवनीतादि मोदात्प्रयायात् ॥ ५० ॥

ग— भूयोप्येकदा नन्दसूनुमोषणार्थं कस्याश्चिन्मन्दिरं गत्वा तत्र चौर्यावसरमदृष्ट्वान्तःप्ररुष्टोपि बहिःप्रसन्नतामभिनीय चरन् प्रसुप्तं बालकं न-
खाग्रेण पीडयन् रुदन्तं तनूजमाश्वासयितुं तस्यां गतायां निगूढं मोषणमप्य-
करोत् । एवं विविधेनोपायेनापि गोपांगनानां चौर्याशुपप्लवं वितन्वन् हृष्ट-
चेताः गोकुले सुखं विजहार ॥

इत्थं बालकसाहसं व्रजपतेः पत्नीमुपेत्याश्रुवन्

गोप्यरसाह च ता मुदा शिशुगिदं कुर्यान्नमे गोपिकाः ।

अज्ञानादथवा कृतं यदि मुदा सर्वं क्षमध्वं तद-

प्येनं लालयतार्भकं नहि शिशुर्दण्डयोधुना नन्दनः ॥ ५१ ॥

शृण्वन्नेवं भारतीं मातुरन्त-

स्तुष्टोत्यन्तं माधवो मातरञ्च ।

गूढं कर्तुं मोषणं संप्रवृत्त-

श्चित्ते किञ्चित्संशयं साप्यवाप

॥ ५२ ॥

काले तस्मिन्नेकदा नन्दपत्नी

स्तन्यं दत्त्वा नन्दनं सन्निवेश्य ।

मित्रैरसाधं स्नातुकामा सखीभि-

र्गोपत्नीभिर्मित्रपुत्रीं जगाम

॥ ५३ ॥

ग— तावत्पुण्डरीकाक्षो भगवान् नन्दकुमारोपि जनन्यान्तर्गृहे शि-
क्ये निधाय यथावत्पालितं कलशभरितं मधुरं पयः प्रपातुकामस्तमेवावसरं
साधुमन्यमानोन्तिकस्थान् बालकान् यष्ट्या भीषयन्नाराद्धिधायातिशीघ्रं शि-
क्यान्तिकमुपगम्य तत्स्पर्शनाक्षमस्संभ्रमाकुलो बभूव ॥

पुरा विपदसम्मितविभुवनोपि तत्स्पर्शने-

प्युपायमनुचिन्तयन्नतिशिशुस्स्वयं नन्दजः ।

विलोक्य सविधेभितोप्यतिमहत्तदोलूखल-

त्रिरीक्ष्य तदुपानयत्कलशसन्निधिं कृच्छ्रतः

॥ ५४ ॥

उलूखलस्योपरि पीठमेकं

निक्षिप्य भूयोप्यपरं धरणयाम् ।

आरुह्य तेनैव पथा कथञ्चि-

जग्राह दोर्भ्यां मधुभित्स शिष्यम्

॥ ५५ ॥

तावत्तत्पादपीठं द्रुतमवनितलञ्चाप नन्दात्मजस्त-

डोळालीलां वितन्वन्हृदि भुवि पतितुञ्चाक्षमोत्यन्तभीत्या ।

भक्तानां भीतिहन्ताप्यनिविवशमतिर्वाप्पवर्षी त्वरोदी-

त्तारं बालास्तद्गुनीं कतिचन जननीमाह्वयामामुग्रन्ये ॥ ५६ ॥

तनयम्य दशां व्रजनाथवधुर्गवधार्य संभ्रमबालगिरि ।

व्यसनेन भयेन गलद्व्रमना द्रुतमाप मुतं सहिताळिजनैः ॥ ५७ ॥

यशोदाभिवीक्ष्यात्मजं डोळालीला

वितन्वन्तमस्त्राभिवर्षीविलाश्रम ।

कराब्जेन शिष्यं कथञ्चिद्वहन्तं

स्थिता नासिकान्यस्तहस्तांगुलिस्मा

॥ ५८ ॥

अवेश्य शोकातुरमात्मजन्तं

कृपार्द्रधीरसा परिगृह्य दोर्भ्याम् ।

मूर्धन्युपाघाय परिष्वजन्ती

प्रेम्णा ददौ स्तन्यमनीव धन्या

॥ ५९ ॥

यशोदा तनूजं रुतनं पाययन्ती
 सखीराह चौर्यं विचिन्त्यात्मसूनोः ।
 अहं किन्नु कुर्यां ब्रवीध्वं तदस्मि-
 न्नीतिं वितन्वत्यरं गर्हणीयाम्

॥ ६० ॥

ग— इत्थं नन्दपत्नीगिरमाकर्ण्यातिधन्या आभीरनार्योप्ययि गोकु-
 लेश्वरि बालमेधसानेनात्मजेन साम्प्रतमन्वहं कृतमागस्सर्वमस्माभिर्धन्यया
 त्वयापि क्षन्तव्यं नायमिदानीमेव शासनीयो नूनमित्यूचुः । एवं वदन्तीपु
 गोपांगनासु भाग्यवती नन्दगोपप्रियापि सर्वलोकाेश्वरस्य मंगलदेवताब्रह्म-
 स्यात्मसूनोर्वदनांबुजमतिप्रेम्णा मुहुर्मुहुर्वीक्ष्यातिमात्रं हसन्ती गामुदागमेव-
 मवादीत् ।

मत्सूनो तव मानसे कथमभूदन्धत्वमेनादृशं
 कष्टं साहसमद्य किन्नु हृदये कर्तुं त्वन्ना चिन्तितम् ।
 एतत्माधु न चिन्तयेति जननीवावं निशम्यात्तभीः
 कृष्णोप्याह कलं हसन्छलयुतां वार्तामिमां मातङ्गम् ॥ ६१ ॥

मातरत्वयि स्नानकृते गतायां
 दुग्धादिसम्यक्परिपालितं किम् ।
 नवेति वेत्तुं द्रुतमेत्य शिष्ये
 दोर्भ्यां गृहीते भयमापमेवम् ॥ ६२ ॥

एतन्मा कपटं विचिन्तय हृदा किञ्चिन्नमे कैलवं
 मातस्तदुरितं यदन्यहृदयेनाचिन्तितं चिन्त्यते ।
 मात्वाहर्निशमार्जितं कृतमिदं त्वातुं मया साहसं
 दुग्धाद्योतुगणात्त्वमद्य हृदये शंकां कृथा मान्यथा ॥ ६३ ॥

अन्यबालकवृत्तुणा दुग्धादौ हृदि नास्ति मे ।
माधुशीलं च मां विद्धि जननि त्वं सदा हृदि ॥ ६४ ॥

पूर्वेशुर्ननु मत्पिता प्रमुदितरत्वंके निधायाह मां
शीलं मे तनयस्य माध्विति तदा तत्किं त्वया नो श्रुतम् ।
नो मे चेतसि किञ्चनापि कपटं ह्येवंविधं तन्मुदा
त्रातुं मां यदि निर्दिशस्यखिलमप्यन्यूनतामेप्यनि ॥ ६५ ॥

भोक्तुं त्ययादत्तमलं न चित्ते
ममातिवृणोति गिरं सुतस्य ।
निशम्य नैपुण्ययुतां यशोदा
प्रीता परिष्वज्य ददौ स्तनं च ॥ ६६ ॥

ग - भूयोपि जनन्यां नं तनृजे वत्सलतया परिष्वज्याघ्राय प्रहृष्टं
धरण्यां निधायान्यत्कार्यं विधातुं गन्तुमुद्युक्तायां सर्वजगद्गुरुः पूनान्तको
नन्दजोप्येवमवादीत् ॥

अयि जननि जवान्चं कुत्र गच्छस्यदत्त्वा
प्रतिनवनवनीतं मूल्यमत्राद्य किञ्चन ।
मुमहृदिह मयायत्माहमे वातुमेत-
त्कृतमपि तदिदानीं विस्मृतं किं भवत्या ॥ ६७ ॥

इति निगद्य विदार्य रदच्छदं स्थितमवेक्ष्य मुतं व्रजनायिका ।
विवशधीर्नवनीतमतिद्रुतं तनयपाणिनले निदधौ च मा ॥ ६८ ॥

ग— तदनु तदहृष्टा स्मेरवदनरविन्दो नन्दसूनुर्भूयोपि मातुर्नवनीतं
लब्धुमुपायं विचिन्त्यैवमवादीत् । अयि मातः किमेतत्त्वया कृतं पूर्वजस्य
निर्मलपदार्थप्रदानाद्दहमिवैकहस्तस्य नवनीतप्रदानादितरपाणिः किं मन्येत त-

श्चिन्तयेत्यात्मजवचनं निशम्यातिविस्मितायां तस्यां यशोदायां मधुद्विषो वा-
मपाणौ च ह्ययंगवीनमानीय प्रदातुं गच्छन्त्यां लोकनाथो नन्दात्मजस्तज्जवेन
भुक्त्वा हाहा मदीयपाणेर्नवनीतं वायसेनापहतमहं मन्द एवेत्युक्त्वा विलप-
न्नतिष्ठत् ॥

दृष्ट्वा यशोदा स्वतनूजचेष्टां भृशं हसन्ती करयोर्द्वयोश्च ।
समं ददौ भाग्यवती तदानीं ह्ययंगवीनं कबळं मुरारेः ॥ ६९ ॥

तावन्मुग्धस्मितेनामृतकरकिरणस्यापि मन्दाक्षकर्त्रा
गोपालाधीशमनुः पुनरपि जननीमाह कंचिद्विनोदम् ।
मातर्मे पूर्वभुक्ते प्रतिनवनवनीतेधुना भुक्तमेत-
त्संरुध्यात्यन्तखेदं जनयति तदहं क्षीरपानोत्सुकोस्मि ॥ ७० ॥

उक्तवैवं लोचनाब्जे मुहुर्पि नितरां घूर्णयन्तं कुमारं
दृष्ट्वा दीर्घं श्रमन्तं हृदि मुतवचनं मन्यमाना यथार्थम् ।
माता दुग्धं च दत्त्वा भयत्रिवशमतिर्नन्दनायानिशीघ्रं
पश्चात्पप्रच्छ खेदस तव तनय किं शान्त इत्यात्मजन्तम् ॥ ७१ ॥

ग— इत्थं मातुरनुयोगं निशम्य पयःपानदृष्टचेता मुकुन्दोपि मुग्ध-
हासमधुरां गामेवमवादीत् ॥

एवं न चेद्वदमम्ब ममाद्य दुग्धं
ह्ययंगवीनमपि किं वितरे द्रुतन्त्वम् ।
व्याजं तदर्थमिदमुक्तमिति श्रुवाणो
भूयश्चकार विहृतिं मधुभिद्वयस्यैः ॥ ७२ ॥

ग— एवमन्वहं प्रतिमन्दिरं सञ्चरन् नन्दसूनुरवसेवार्थं जातानां
गीर्वाणनारीणां गोपांगनानामात्मसेवाफलं प्रदित्सुर्भूयोपि मोषणलीलां वित-

न्वन तत्रतत्र विचचार । तदनु दुग्धनवनीतमधुकदलीफलपायसादिपदार्था-
नन्वहं मुषित्वाश्रतस्तत्तद्भाजनमपिभिन्दतः कृष्णस्यानीतिकर्मणा विवशीकृता-
स्सर्वा अप्याभीरनार्यस्त्वञ्जसा युगपदेव साधुशीलां गोकुलेश्वरीमुपेत्य नन्द-
नविहितं तापमखिलमप्येवं विज्ञापयामासुः ॥

त्वत्सूनुः कमलेश्रणः प्रतिदिनं द्रुह्ययमूस्सर्वथा

कम्मान्वं सुतचेष्टितं प्रति शुभे चिन्तां न धत्से हृदि ।

बालानां नवनीतदुग्धमधुगण्डपादिचौर्यं इवत-

स्मिद्धं भाजनभञ्जनञ्च कुरुते बालस्तवायं हि नः ॥ ७३ ॥

शिक्यस्थं भृशमुन्नतं घट्टमयं स्पृष्टुं करेणाश्रमः

पीठं कञ्चिदुत्पलञ्च विनिधायाधस्तदारुह्य च ।

दण्डेनाशु विभित्य भाजनमपि व्यादीर्य वक्त्रं पित्त-

न्दुग्धं हृष्टमतिर्ज्वेन गतवानोत्तंश्च संपाययन ॥ ७४ ॥

नवनीतमपि प्रगृह्य पाणौ स्वयमश्रन्निजवक्त्रमेव द्रुय ।

सविधे वसतां त्रिडालकानां प्लवगानामपि दास्यति प्रतृप्तः ॥ ७५ ॥

आलोक्य तच्चरितमेव वयं गनाश्रे-

त्तत्सन्निधिं स तु भयेन पलायितम्मन ।

लीयेत चेतसि निगृह्य पुनः प्रकोप-

मागम्य तुश्रति शिशून्निशितैर्नग्वाप्रैः ॥ ७६ ॥

स्तेयस्यावसरो न चेत्त इतः क्रीडन्गृहभ्यन्तरं

मन्दं नः कलभापितैर्हृदि मुदं तन्वन्नुपेत्यात्मजः ।

भित्वा भाजनमक्षिहृष्टमखिलं गत्वा बहिर्नः समा-

मन्त्र्यैवापहृन्द्दप्यतिज्जवादन्यालयं गच्छति ॥ ७७ ॥

गोघ्रात्समं शिशुभिरेव पुःप्रदोहा-

न्माहाविमुञ्चति सुतस्तव नन्दजाये ।

एतादृशानि चरितानि निरीक्ष्य किञ्चि-

त्क्रुद्धा वयं यदिह सत्यति मन्दमेघः

॥ ७८ ॥

कृष्णस्य मुग्धस्मितमाननाब्जं वीक्ष्यारुतकोपा वयमाशु बालम् :

आदाय दोर्भ्यां परिग्भ्य भूयस्संप्रेषयामः परिचुम्बयन्त्यः ॥ ७९ ॥

श्रुत्वाखिलं साधुवदास्थितात्वं पश्यात्मजं गोकुलनाथजाये ।

एवं वदन्तीषु सखीषु काजिद्रोपांगना प्राह मुदा यशोदाम् ॥ ८० ॥

सखि किं बहुना ममास्त्यमुष्मिन्सुतवत्प्रेम न चिन्तयान्यथा ।

शृणु चिह्नमिदं तनूजवृत्तं नितगं विस्मयनीयमादगन् ॥ ८१ ॥

ग— अहं कदाचित्तनयाय दातुं क्षीरपायसं निर्माय भाजने साधु
निधायान्मज्जमानेतुं यदा बहिर्गता तदैवावसरं प्रतीक्ष्यायमपि निगूढं गृहाभ्य-
न्तरं वयस्यैस्समं प्रविश्याखिलैस्तत्पायसमास्वाद्य भाजनमपि गोमूत्रभरितं
विधायानिशीघ्रमारोदन्तर्दधे च ॥

अज्ञात्वा च्छलमेतदात्मजयुता गत्वाहमन्तर्गृहं

दातुं पायसमुद्यता तनुभवायालोक्य तद्विस्मिता ।

एवं व्याजमयं करोति सततं मायामयस्ते सुतो

वाचां नो विषयं तनूजचरितं कल्याणशालेद्भुतम् ॥ ८२ ॥

ग— इत्थं कस्याश्चिद्वचनं निशम्यान्तिकस्थान्याप्येवमवाप्तीत्
गोकुलेश्वरि सर्वलोकचित्तमोहनेन नन्दात्मजेनाहितां ममाखिलामापदं वक्तुं
नालमप्यतिविस्मयनीयमेकं चरितं सादृगकर्णय ॥

मया कदाचिन्मम पूर्वबन्धुं

वृद्धं गदार्तं नयनेन हीनम् ।

समीक्षितुं गोपमुपालयस्थं

विनिर्मितोपूप उपायनाय

॥ ८३ ॥

निबध्य तद्भाजनसंस्थमन्त-

र्निधाय सुप्रागमनं सखीनाम् ।

पूनीक्ष्य किञ्चित्कमलेक्षणोयं

तदा ममित्रो गृहमाजगाम

॥ ८४ ॥

दृष्ट्वापूर्णं प्रहृष्टस्मह सखिभिर्गं सर्वमास्वाद्य तस्मि-

न्पात्रे कृत्वा करीषं कबलमथ जवात्पूर्ववत्माधु बध्वा ।

यातश्चाहं प्रबुद्धा तदनु करतले भाजनं तद्गृहीत्वा

साकं गत्वा सखीभिः पशुपगृहमदाम्मन्दमाहूयनं तन् ॥ ८५ ॥

ग— तदनु प्रवयास्सोपि तत्समादाय किमिदमित्यापृच्छयातिहृष्टः
कथञ्चिन्मन्दमन्दं बन्धनमामुच्याभ्यर्णत्रामिभ्योप्येकैकं दत्त्वा रवयमप्यत्यु-
त्कण्ठया द्वयोरपि हस्तयोर्द्वयं द्वयमादायास्वदन कथमेतन् गोमयगन्धवदि-
त्यन्वयुङ्क्त । तावदस्य गोमयगन्धस्य मूलं नास्तीति वदन्त्यां मयि स्थ-
विरोप्येतत् गोमयमेवेत्युत्तत्रा मुहुर्मुहुर्वमन्नन्तिकरुथानपि तत्परीक्षितुमन्व-
युङ्क्त ॥

आम्नाद्य तत्किमपि तेपि कर्षेर्विकारं

कृत्वाननेन विवशा बहिरेत्य पश्चान् ।

संवीक्ष्य भाजनगतं तदिदं विदित्वा

व्याजं मयि पूकूपिता ववृपुर्दुरुक्तिम्

॥ ८६ ॥

निशम्य तेषां विविधां दुरुक्तिं

नम्राननाहं त्वपया गृहं स्वम् ।

अश्रौषमागत्य मुखाच्छिशूनां

कृष्णस्य कर्मेति विचिबभेनत ।

॥ ८७ ॥

एतादृशं चापलमस्य नो चे-

न्नियच्छसित्वं कथमत्र कुर्मः ।

वासं यशोदे वद साधुशीले

श्रुत्वेति तासां गिरमाह मापि

॥ ८८ ॥

सख्यः प्रब्रूत यूयं कथमहं मधुनेवात्मजं दण्डयेयं

ज्ञानं नास्त्यस्य किञ्चित्तनुभवविहितं सर्वमशैव दशाम् ।

इत्युक्त्वा भाजनाद्यं निखिलमपि मुदा, नन्दपत्न्या प्रदत्तं

दृष्टास्सर्वं गृहीत्वा हरिमपि निनगं लल्लयन्त्यो ययुस्ताः ॥

दृष्टासु यातासु च तासु मृतुं

मा विप्रियं किञ्चन नाहं किं च ।

आदाय पुत्रं ब्रजनाथपत्नी

प्रदाय मोदात्स्तनमावसन्न ॥

॥ ९० ॥

ब्रजयुवतिगृहाणो लीलयादृत्य भुञ्ज-

न्मधुगुल्लनवनीताद्यावमदृष्टचेताः ।

स तु सगमिजनेत्रस्सर्वनापापहारी

दिशतु निखिलसौख्यं नन्दमनुस्सदा मे

॥ ९१ ॥

चम्पूभागवते तृतीयस्तबकस्ममाप्तः ॥

33361

THE KUPPUSWAMI SASTRI
RESEARCH INSTITUTE
MYLAPORE, CHENNAI-4